

ВІДГУК
офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
Чанишевої Галії Інсафівни
про дисертацію Циганчук Інни Ігорівни
на тему «Судовий захист як універсальна форма захисту трудових
прав та законних інтересів працівників», подану на здобуття
ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Актуальність теми дослідження. Проблеми забезпечення трудових прав та інтересів завжди були і залишаються в центрі уваги представників науки трудового права. Ці проблеми загострилися у зв'язку з новими викликами у сфері праці, пов'язаними, зокрема, з поширенням нестандартних форм зайнятості, прекаризацією найманої праці, цифровізацією та роботизацією в умовах інформаційного суспільства. Особливої актуальності зазначені проблеми набули в умовах повномасштабної російської агресії проти нашої країни.

У зв'язку з цим перед сучасною наукою трудового права стоїть актуальне завдання розробки ефективного галузевого механізму забезпечення трудових прав та законних інтересів на підґрунті міжнародних та європейських трудових стандартів, оновленого національного трудового законодавства, позитивного законодавчого досвіду країн ЄС.

Дослідженню судового захисту як універсальної форми захисту трудових прав та законних інтересів працівників в умовах євроінтеграційних процесів України та гармонізації трудового законодавства із законодавством Європейського Союзу недостатньо приділено уваги у вітчизняній науці трудового права. Потребує також спеціального комплексного дослідження право працівника на судовий захист трудових прав як суб'єктивного трудового права з урахуванням міжнародних та європейських стандартів судового захисту.

Враховуючи вище зазначене, дисертація Інни Ігорівни Циганчук на тему «Судовий захист як універсальна форма захисту трудових прав та законних

інтересів працівників» є актуальною і своєчасною, спрямованою на вирішення низки важливих теоретичних і практичних питань в окресленій сфері дослідження.

Таким чином, актуальність дисертаційного дослідження зумовлюється необхідністю розвитку теорії трудового права в частині судового захисту трудових прав та законних інтересів працівників, удосконалення чинного законодавства в цій сфері та практики його застосування.

Актуальність дисертаційного дослідження також підтверджується його підготовкою на виконання Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015, Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених на Загальних зборах НАПрН України 03 березня 2016 року, розділу 3 Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019-2023 роки, затверджених Постановою Президії НАН України від 30 січня 2019 року № 30, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. В цілому зміст дисертації характеризується належним теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань.

Чітко визначеними є об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом є правовідносини, що виникають у сфері судового захисту трудових прав та

законних інтересів працівників, а предметом – судовий захист як універсальна форма захисту трудових прав та законних інтересів працівників.

Мета дисертаційної роботи полягає у дослідженні та аналізі чинного трудового законодавства, судової практики, міжнародного й зарубіжного досвіду, а також узагальненні теоретичних праць українських і зарубіжних учених з метою визначення судового захисту трудових прав та законних інтересів працівників як універсальної форми захисту.

Для досягнення поставленої мети в дисертації окреслено низку завдань, як-от: сформулювати авторське визначення поняття «право на судовий захист трудових прав та законних інтересів працівників» та розкрити його зміст; провести теоретичний аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених з питань судового захисту трудових прав та законних інтересів працівників та визначити ключові тенденції їх подальшого розвитку; розкрити особливості міжнародних та європейських стандартів судового захисту трудових прав працівників; розкрити сутність судової форми захисту як універсальної форми захисту трудових прав та законних інтересів працівників; провести аналіз чинного законодавства України, що регламентує захист трудових прав та законних інтересів працівників у судовому порядку, виявити прогалини та проблемні питання, які потребують подальшого вирішення та врегулювання; охарактеризувати сутність права працівника на судовий захист трудових прав як суб'єктивного трудового права та розкрити його структуру; виявити типові проблеми, які виникають у зв'язку із здійсненням права працівника на судовий захист та запропонувати шляхи їх вирішення; проаналізувати судову практику Верховного Суду та Європейського суду з прав людини у справах зі спорів, що виникають із трудових відносин та визначити їх вплив на удосконалення трудового законодавства України; виявити тенденції подальшого розвитку судового захисту трудових прав працівників в умовах євроінтеграційних процесів України та гармонізації трудового законодавства із законодавством Європейського Союзу; проаналізувати міжнародний досвід у сфері судового

захисту трудових прав працівників, розглянути судові системи європейських країн, де діє спеціалізована трудова юстиція; сформулювати пропозиції до чинного законодавства з метою вдосконалення судового захисту трудових прав та законних інтересів працівників, процедур судового розгляду трудових спорів.

Структура та зміст дисертації свідчать про те, що авторкою досягнута визначена мета дослідження і виконані поставлені завдання.

Сформульовані в дисертації дефініції, виділені критерії, внесені пропозиції дозволили авторці обґрунтувати власну точку зору щодо теоретичних і практичних питань правової регламентації судового захисту як універсальної форми захисту трудових прав та законних інтересів працівників.

Методологічним підґрунтям дослідження стали загальнонаукові методи, а саме методи аналізу та синтезу, діалектичний метод, а також спеціально-правові методи: метод статистичного аналізу, формально-юридичний (догматичний) метод, порівняльно-правовий метод та метод тлумачення правових норм, структурно-функціональний метод, методи моделювання і прогнозування.

Високий ступінь обґрунтованості результатів дослідження зумовлений досить раціональною та внутрішньо узгодженою **структурою роботи**, яка в цілому є логічною, послідовною, зумовленою предметом, метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці українських та зарубіжних учених у галузях теорії держави і права, конституційного права, трудового права, цивільного права та процесу, адміністративного права.

Нормативну основу дисертації складають: Конституція України, міжнародно-правові акти та дослідження міжнародних організацій, акти національного законодавства у сфері судового захисту трудових прав та законних інтересів працівників та законодавчі акти окремих зарубіжних країн.

Емпіричну основу дослідження становлять постанови Верховного Суду, рішення Європейського суду з прав людини, офіційні звіти органів державної влади та матеріали судової статистики за 2019-2023 роки.

Таким чином, викладені в дисертації наукові положення, висновки, рекомендації щодо судового захисту як універсальної форми захисту трудових прав та законних інтересів працівників є достовірними і достатньою мірою обґрунтованими. Всебічність здійсненого аналізу підтверджується достатньою кількістю використаних авторкою наукових, інформаційних і правових джерел (282 найменування).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що дисертаційна робота є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним науково-теоретичним дослідженням, у якому проаналізовано судовий захист трудових прав та законних інтересів працівників як універсальну форму захисту. Визначено (встановлено) особливості права працівника на судовий захист, його зміст, обґрунтовано низку теоретичних положень і висновків стосовно судового захисту як універсальної форми захисту трудових прав та законних інтересів працівників і перспектив її розвитку з урахуванням сучасних світових тенденцій та євроінтеграційних процесів з метою вдосконалення правового регулювання в цій сфері та підвищення її ефективності.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачкою. Проведений аналіз змісту роботи дозволив переконатися в тому, що деякі результати отримано вперше, окремі положення дисертації вдосконалюють або розвивають існуючі наукові підходи до судового захисту трудових прав та законних інтересів працівників.

Обґрунтованою є наукова позиція дисертантки про те, що судовий захист трудових прав та законних інтересів працівників є універсальною та ефективною формою захисту, що передбачає здійснення діяльності судами на засадах верховенства права з метою захисту, встановлення законності, усунення перешкод на шляху до здійснення працівником своїх трудових прав,

припинення правопорушень і відновлення становища, що існувало до порушення (с.24).

Заслуговує на підтримку висновок дисертантки про те, що право на судовий захист трудових прав та законних інтересів працівників має комплексну природу, що охоплює конституційну, галузеву, процесуальну та міжнародну складові, які є взаємодоповнюючими (с. 36). Кожна з цих складових охарактеризована у підрозділі 1.1. «Визначення поняття та зміст права на судовий захист трудових прав та законних інтересів працівників».

Слушним є твердження дисертантки про те, що «під час розгляду питання щодо судового захисту прав найманих працівників неможливо обмежитися лише стандартами у галузі праці чи правосудді. Це взаємопов'язані категорії, а тому їх дослідження має бути цілісним, всебічним та одночасним» (с. 43).

Варто підтримати авторське визначення поняття права на судовий захист трудових прав та законних інтересів працівників (с. 41) з розкриттям особливостей та змісту зазначеного права. Заслуговує на підтримку твердження дисертантки, що при формулюванні визначення поняття права на судовий захист трудових прав та законних інтересів працівників важливим є також включення елементів права на справедливий суд, які містяться у міжнародних нормативно-правових актах та тлумаченнях, наданих Європейським судом з прав людини (с. 38).

Обґрунтованим є висновок дисертантки у підрозділі 2.2 про структуру права працівника на судовий захист трудових прав та законних інтересів як суб'єктивного права, що включає три ключові складові (правомочності): 1. Право «власних дій». 2. Право «вимоги». 3. Право «на міжнародний судовий захист» (с. 112).

У підрозділі 2.3 «Здійснення права працівника на судовий захист» дисертантка вірно відзначає, що здійснення права працівника на судовий захист включає цілу низку складових, починаючи від наявності відповідних правових норм, активної діяльності особи (працівника), який бажає

відстоювати свої трудові права у судовому порядку, закінчуючи функціонуванням системи судочинства (с.116).

Варто підтримати авторське визначення здійснення права працівника на судовий захист – це регламентована державою правомірна, тобто здійснена у відповідності із нормами законодавства діяльність працівника як суб'єкта трудових правовідносин, основний зміст якої полягає в активному використанні правових механізмів для захисту своїх трудових прав та законних інтересів в судовому порядку (с.с. 122-123). У підрозділі 2.3 також аналізуються актуальні питання функціонування електронного судочинства, зокрема Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та її підсистеми «Електронний суд», «Електронний кабінет», що має важливе значення для здійснення права працівника на судовий захист в умовах воєнного стану. Дисертантка також звертає увагу на проблемні питання здійснення права працівника на судовий захист і пропонує шляхи їх вирішення (с.122).

Заслуговує на увагу визначення дисертанткою трудових відносин як відносин між найманим працівником і роботодавцем, в рамках яких працівник особисто зобов'язується виконувати роботу за обумовленою трудовою функцією – за конкретною посадою, спеціальністю, кваліфікацією, що передбачена трудовим договором, в інтересах роботодавця, під його керівництвом, наглядом і контролем, відповідно до його вказівок та з його дозволу, на визначеному робочому місці, у строк, зазначений роботодавцем. Основні елементи трудових відносин включають: економічну залежність працівника від роботодавця, оплату праці, контроль та організацію праці, тривалий характер існування відносин, поширення на працівника гарантій та пільг, встановлених трудовим законодавством, регламентування тривалості робочого часу, встановлення норм праці, звільнення працівника від фінансового ризику під час виконання роботи (с. 152).

У дисертації сформульовані й інші висновки і положення, що мають ознаки наукової новизни.

Окремо варто відзначити численні пропозиції дисертантки про внесення змін та доповнень до актів чинного законодавства, спрямованих на вдосконалення судового захисту трудових прав та законних інтересів працівників (Кодексу законів про працю України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України). У роботі також сформульовані пропозиції й щодо змісту окремих норм у проекті Трудового кодексу України.

Повнота викладення основних результатів дисертації в наукових виданнях. Дисертаційне дослідження виконане авторкою самостійно, сформульовані в ньому положення, висновки та пропозиції обґрунтовані на підставі її особистих досліджень.

Дисертація І.І. Циганчук є завершеною науково-дослідною роботою, в якій надано конкретні висновки та пропозиції щодо судового захисту як універсальної форми захисту трудових прав та законних інтересів працівників. Основні результати дисертації досить повно викладені у 17 наукових працях, серед яких чотири статті, опубліковані у виданнях, включених Міністерством освіти і науки України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, дві – у наукових виданнях іноземних держав, а також одинадцять тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, мають теоретичне і практичне значення та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* - для подальших наукових досліджень в сфері судового захисту трудових прав та законних інтересів працівників, для розвитку більш глибокого розуміння цієї проблеми та розробки нових концепцій (акт Національної академії внутрішніх справ від 16 жовтня 2023 року);

– *правотворчості* - під час вдосконалення трудового, цивільного процесуального, адміністративного процесуального, господарського

процесуального законодавства України. Це стосується внесення змін до чинних або розроблення нових нормативно-правових актів;

– *правозастосовній діяльності* - під час здійснення правосуддя та розгляду трудових спорів суддями; при розробленні методичних рекомендацій для підготовки та оформлення документів до судів та державних органів при захисті трудових прав працівників (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження Федерацією професійних спілок Житомирської області від 01 листопада 2023 року № 01/39).

– *освітньому процесі* - для підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та інших фахівців, для укладання навчальних підручників і посібників, підготовки до курсів лекцій, формуванні навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Трудові спори», «Трудове право України», «Порівняльне правознавство» (акт Національної академії внутрішніх справ від 13 жовтня 2023 року, довідка Поліського національного університету від 10 листопада 2023 року № 1429/01-17).

Дискусійні положення дисертації. Надаючи загальну позитивну оцінку проведеному дослідженню, варто зазначити, що в дисертації містяться деякі дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям для наукової полеміки під час публічного захисту і напрямами подальшої розробки обраної тематики.

1. Є дискусійною позиція авторки, яка стверджує: «Судова система має широкий спектр повноважень, що вказує на те, що суд може розглядати і вирішувати будь-які спори, незалежно від їхнього характеру чи складності» (с. 66). Потрібно враховувати, що за чинним законодавством України суду підвідомчі індивідуальні трудові спори про застосування чинного законодавства (глава XV «Індивідуальні трудові спори» Кодексу законів про працю України) та колективні трудові спори у випадках, передбачених Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)». Цим Законом передбачений судовий порядок розгляду: заяви роботодавця або уповноваженої ним особи, організації роботодавців,

об'єднання організацій роботодавців про визнання страйку незаконним (ч. 1 ст. 23 Закону); заяви Національної служби посередництва і примирення про вирішення колективного трудового спору (конфлікту) у випадках, передбачених статтею 24 цього Закону і коли рекомендації Національної служби посередництва і примирення щодо вирішення колективного трудового спору (конфлікту) сторонами не враховано (ст. 25 Закону).

Передбачені пунктами «а» і «б» ст. 2 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» колективні трудові спори (конфлікти) про встановлення нових або зміну існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту (п. «а») і укладення чи зміну колективного договору, угоди (п. «б») не мають ознак юридичного спору. Ці спори стосуються інтересів сторін, а не конкретного суб'єктивного права, передбаченого чинним законодавством або договорами про працю (колективною угодою, колективним договором, трудовим договором, контрактом). У такому випадку право на позов не виникає, оскільки йдеться про встановлення суб'єктивних прав і обов'язків на майбутнє, які ще не закріплені в актах чинного законодавства та договорах про працю.

Водночас колективні трудові спори (конфлікти), передбачені пунктами «в» і «г» ст. 2 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», а саме колективний трудовий спір (конфлікт) про виконання колективного договору, угоди або окремих їх положень (п. «в») та невиконання вимог законодавства про працю (п. «г») мають ознаки юридичного спору і для їх вирішення можна було б застосовувати судовий порядок, виходячи з положень статей 8, 55, 124 Конституції України, ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

2. Окремі положення наукової новизни дисертації потребують конкретизації щодо визначення, в якій саме частині те чи інше положення було вдосконалено чи отримало подальшого розвитку. Так, у рубриці «удосконалено» наукової новизни дисертантка зазначає про «положення щодо гармонізації трудового законодавства із законодавством Європейського

Союзу у сфері судового захисту прав працівників» (с. 25). Під час публічного захисту дисертантці варто пояснити, в якій саме частині було вдосконалено відповідні положення.

3. У розділі «дістало подальшого розвитку» наукової новизни авторка вказує про «положення щодо запровадження в Україні спеціалізованої трудової юстиції – трудових судів, що сприятиме підвищенню ефективності судового захисту трудових прав та законних інтересів працівників» (с. 26). Ідея про створення спеціалізованих трудових судів неодноразово розглядалася в науці трудового права. Хотілося б почути від дисертантки аргументовані доводи щодо можливості створення таких судів у нашій країні у сучасний період. Або, які часові рамки створення таких судів пропонує дисертантка?

4. Дисертантка обґрунтовує в роботі наукову позицію про «вплив судової практики на вдосконалення трудового законодавства у формі: 1. виявлення прогалин у законодавстві; 2. тлумачення неоднозначних положень; 3. врахування суспільних змін» (с. 28). Останнє положення, як видається, потребує додаткового пояснення в частині механізму його практичного здійснення, бажано було б на конкретному прикладі із судової практики розгляду трудових спорів.

5. Оскільки в роботі внесено пропозиції щодо змісту окремих норм у проєкті Трудового кодексу України, то хотілося б дізнатися про точку зору дисертантки про місце норм про судовий захист трудових прав та законних інтересів працівників у зазначеному законопроєкті.

Висловлені зауваження носять дискусійний і уточнюючий характер та не впливають на високу оцінку виконаного дисертаційного дослідження, не знижують його теоретичного і практичного значення.

Зміст дисертації І.І. Циганчук свідчить про те, що робота містить результати її особистих наукових досліджень і в ньому відсутні *порушення вимог академічної доброчесності*.

У дисертації наявні посилання на відповідні джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей, надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності.

Загальний висновок

Дисертаційне дослідження Інни Ігорівни Циганчук на тему «Судовий захист як універсальна форма захисту трудових прав та законних інтересів працівників» виконане на належному науково-теоретичному рівні, є актуальною науковою працею, в якій вирішується конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для сучасної науки трудового права.

За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертація відповідає спеціальності 081 – Право і пройшла належну апробацію.

Дисертація Інни Ігорівни Циганчук на тему «Судовий захист як універсальна форма захисту трудових прав та законних інтересів працівників», подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Офіційний опонент:

завідувачка кафедри трудового права

та права соціального забезпечення

Національного університету «Одеська юридична академія»,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент НАПрН України,

заслужений діяч науки і техніки України

Галія ЧАНИШЕВА

